

No: 1714 – Mahreç İşareti

HELVACI KİLİMİ

Tescil Ettiren
ALIAĞA BELEDİYESİ

Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 19.09.2023 tarihinden itibaren korunmak üzere 07.03.2025 tarihinde tescil edilmiştir.

Tescil No	: 1714
Tescil Tarihi	: 07.03.2025
Başvuru No	: C2023/000239
Başvuru Tarihi	: 19.09.2023
Coğrafi İşaretin Adı	: Helvacı Kilimi
Ürün / Ürün Grubu	: Kilim / Halılar ve kilimler
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Aliğa Belediyesi
Tescil Ettirenin Adresi	: Kültür Mah. Lozan Cad. Aliğa Belediyesi 47 /1 Aliğa 35800 İZMİR
Coğrafi Sınır	: İzmir ili Aliğa ilçesi Helvacı Mahallesi
Kullanım Biçimi	: Helvacı Kilimi ibaresi ve mahreç İşareti amblemi, ürünün ambalajı üzerinde yer alır. Ürünün ambalajı üzerinde kullanılmadığında, Helvacı Kilimi ibaresi ve mahreç işareti amblemi, işletmede kolayca görülecek şekilde bulundurulur.

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Helvacı Kilimi; tamamen coğrafi sınırdaki yetiştirilen koyunyününden veya yün ile pamuk karışımı iplikten dokunan kilimdir. Coğrafi sınırdaki yetişen bitkilerin kök, gövde, yaprak, meyve ve kabuklarından faydalanılarak renklendirilen ipliklerin yanı sıra koyunyünü kendi rengi ile de kullanılır. Coğrafi sınırdaki yetiştirilen pamuğun ipliğe dönüştürülme ve renklendirilme işlemleri yün ile aynıdır.

Coğrafi sınırdaki üretilen düz dokuma yaygılar, “ip ağacı” denilen dik tezgâhlarda üretilir. Tezgâh dışında dokuma işlemi sırasında kirkit, makas vb. araçlar da kullanılır. Helvacı Kilimi, bez ayağı adı verilen kilim tekniğine, cicim ve zili tekniklerinin de dâhil edilmesiyle üretilir. Helvacı Kilimi dokunurken, yaygı üzerine cicim ve zili teknikli motifler yerleştirilir. Helvacı Kilimi, malzeme, kullanım alanı, renk ve motiflerine göre Şamı Kilim, Pandır Kilim, Koca-Goca Kilim, Kara Zili-Gara Sili, Meldin-Mendil, Yüksek Perdesi, Arkalaç, Namazlık, Minder, Heybe, Torba ve Çuval vb. isimler alır.

Helvacı Kilimi, atkı iplikleri ile çözgü ipliklerinin tamamen örtüldüğü “atkı yüzlü” veya “atkı görünüşlü” dokumadır. Dokuma yapılırken, desen atkı ipliğinden oluşturuluyorsa “atkı yüzlü dokuma”, çözgü ipliğinden oluşturuluyorsa “çözgü yüzlü dokuma” adını alır.

Cicim tekniği iki kişi tarafından dokunur. Tezgâhın önüne oturan dokuyucu tarafından, arkasında bulunan dokuyucudan örneğe göre desen ipini (yüz ipi) alarak argaçlara sarmak suretiyle arkaya geçirilir. Sıra tamamlandıktan sonra boydan boya atkı ipliği geçirilir ve kirkitle sıkıştırılır. Motiflerin renk ve şekillerine göre bir sırada farklı renkte birçok iplik kullanılır. Cicim dokumanın düz yüzü, kabartma görünüşlüdür.

Zili tekniğinde dokuma yapılırken atkı ipliklerinin arasına alınan desen ipliklerinin, üç üstten bir alttan atlatılarak dokuma yüzeyini tamamen doldurarak sıkıştırdığı ve dokuma boyunca birbirine paralel çizgiler halinde yivlerin görüldüğü dokuma çeşididir. Enine üç-bir atlamalarla bütün sıra doldurulduktan sonra, araya iki sıra atkı atılarak, üst sırada işlem tekrarlanır.

Coğrafi sınırdaki kilim, cicim veya zili tekniği ile dokunmuş yaygıların yanı sıra, bu tekniklerin birleştiği dokumalar da mevcuttur.

Şekil 1. Cicim (A) ve zili (B) dokuma tekniğiyle dokunmuş kilim örnekleri

Tablo 1. Helvacı Kilimine ait örnekler

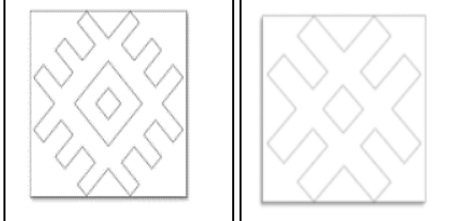
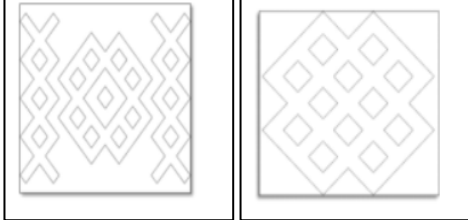

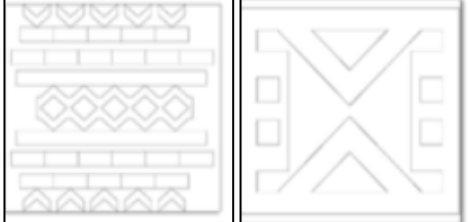

Helvacı Kilimi çeşitleri	Özellikleri	Ürün görseli
Taban Kilimi (Pandır Kilim)	<p>Kilimlerin ana desen şeması enine art arda sıralanan geniş ve dar kuşaklardan oluşur. Bu özelliğinden dolayı tahtalı-çubuklu olarak adlandırılır. Çözüğü ve atkısı tamamen pamuktan dokunan “Pandır Kilim” serin tuttuğundan yaz aylarında kullanılır ve “yazlık” olarak da adlandırılır. Kuşakların bazılarında cicim veya zili tekniğinde motifler yerleştirilir. Pandır Kilimleri 160 x 214 cm boyutlarındadır. İki veya üç parça halinde dokunan yaygılar sonradan birbirine dikilerek birleştirilir. Birleştirilen her parçaya sınırda “şak” veya “iki kat” adı verilir.</p>	
Taban Kilimi (Şamı-Şama Kilim)	<p>Çözüğü ve atkısı yün veya çözüğü pamuk, atkısı yün iplikten dokunan büyük boyutlu taban kilimlerine coğrafi sınırda “Şamı-Şama” denir. Yün olması sebebiyle sonbahar-ilkbahar mevsimleri arasında kullanılan bu kilimler “kışlık” olarak da isimlendirilir. Kilimlerin ana desen şeması enine art arda sıralanan geniş ve dar kuşaklardan oluşmasıdır. Kimi geniş kuşaklar üzerine cicim veya zili teknikli motifler yerleştirilir. Şamı kilimleri genellikle 160 x 214 cm. boyutlarındadır.</p>	
Koca- Goca Kilim	<p>Büyük boyutlu dokunup, özellikle köy odalarının ortasına serilen şamı veya pandır kilimlerine, boyutlarından dolayı “Koca-Goca kilim” denilir. Bu kilimler Şamı veya Pandır kilim olabilir. Koca-Goca kilim şamı ve pandır kilimleriyle aynı, ancak daha büyük boyutundan dolayı bu isimle anılan kilimlerdir. İki kilimin birleştirilmesiyle ya da doğrudan dokunarak üretilen Koca- Goca Kilim 350 cm x 430 cm boyutlarındadır.</p>	
Yük Perdesi	<p>Odanın bir duvarının önüne tahtadan, genişliği 80-90 cm., yüksekliği ise 95-100 cm. olan seki yapılır. Sekinin altına sandıklar sıralanır. Sekinin üzerine ise yatak, yorgan ve yastıklar denk edilerek, önüne (yüküğün altına) perde adı verilen dokumalar gerilir. Çözüğü pamuk, atkısı ile desen ipliği yün olan yük perdelerinin ipliklerinin renklendirilmesinde doğal ve kimyasal boyalar birlikte kullanılır.</p>	

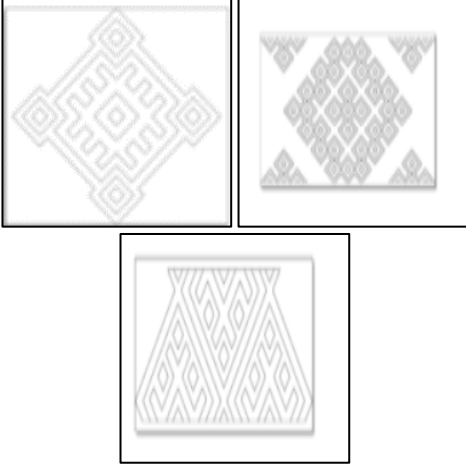

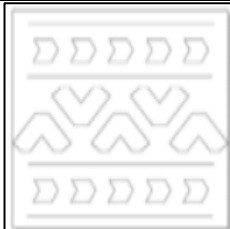
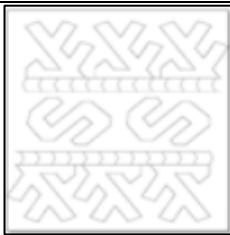
<p>Meldin-Mendil (Kara Zili- Gara Sili)</p>	<p>“Meldin / Mendil” adı verilen kilim örnekleri bebek beşiklerinin üzerine örtmek için dokunur ve 108 x 165 cm boyutlarındadır. Atlarda eyer örtüsü olarak da kullanılır. Özellikle kız çeyizlerine dokunan meldinlerin çözgü ve atkısı yün veya çözgüsü pamuk, atkısı yün olabilir. Coğrafi sınırdaki zemin rengi siyah olan düz dokuma yaygılara bu özelliğinden dolayı “kara zili, gara sili” denir. 108 x 165 cm. ebatlarındaki yaygının çözgüsü pamuk, atkısı ve desen iplikleri yündür. Sonsuzluk prensibi içinde gelişen desen şeması, bütünüyle geometrik motiflerden oluşur. Zeminin tamamı farklı renklerde desen iplikleri kullanılarak, zili tekniğinde “kedi başı” motifinin sürekli tekrarlanması ile kaydırılmış eksene yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden meydana gelir. Düz zili tekniğinde “direk” motifi ile sınırlandırılan üç sıra kenar suyuna ise “çengel” ve “tarak” motifleri işlenmiştir.</p>	
<p>Arkalaç</p>	<p>İki veya tek omuz üzerinden sırta atılarak, kısa kenarlarındaki bağcıklarla boyundan bağlanan arkalaç, üzerinde testi ile köy çeşmesinden veya kuyudan su taşırken kullanılan dokuma türüdür. Çözgüsü pamuk, atkısı ile desen ipliği yün olan arkalaç, zili tekniğinde, coğrafi sınırdaki “kırk ipli” adı verilen motif ile bezelidir.</p>	
<p>Namazlık</p>	<p>Üzerinde namaz kılınan halı veya düz dokuma yaygıdır. Namazlıkların desen şeması, zemine yerleştirilen büyükçe bir mihrap motifi ile bu motifin iç ve dış çevresine yerleştirilen küçük motiflerden oluşur. Namazlıklar genellikle sarı zemin rengine sahiptir. Coğrafi sınırdaki bu renkte sık motifli düz dokuma yaygılara, renginden dolayı “çıyancık” veya “sarı çıyan kilim” denilir. Deseninden dolayı “Gül Saçlı” ve “Cuba Seccade” adı verilen namazlıklar da üretilir. Çözgüsü pamuk, atkısı ve desen iplikleri yün olan namazlıkların ipliklerinin renklendirilmesinde doğal ve kimyasal boyalar birlikte kullanılır. Namazlık zeminine yerleştirilen cicim teknikli mihrap nişi motifinin dışında kalan tüm boşluklar cicim tekniğinde topan, kandil, suyolu, evri vb. motifler ile doldurulur. Namazlıklar yaklaşık 90x140 cm boyutlarındadır.</p>	

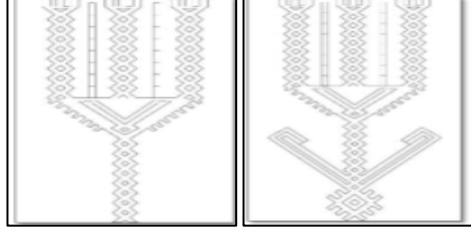
<p>Minder</p>	<p>Üzerinde oturmak için yapılan, içi yün dolgulu şilte türündeki dokumalardır. Bir kişinin oturabileceği büyüklükte yapılan minderlerin çözgüsü pamuk, atkısı ile desen iplikleri yündür. İpliklerin renklendirilmesinde doğal ve kimyasal boyalar birlikte kullanılır. Coğrafi sınırdaki "kırk ipli" denilen motif ile tüm yüzey bezenir.</p>	
<p>Heybe</p>	<p>Heybe, halı veya düz dokuma yaygı teknikleri ile dokunmuş bir çift torbanın, "heybe ağı" denilen orta parçaya karşılıklı şekilde birleştirilmesinden oluşur. Yük ve eşya taşımak ve saklamak için kullanılır. Çözgüsü pamuk, atkısı ile desen iplikleri yündür. İpliklerin renklendirilmesinde doğal ve kimyasal boyalar birlikte kullanılır. Kız çeyizlerinin en önemli dokuma eşyalarından biridir. Nakışlarına göre "Bebekli Heybe", "Kırk İpli Heybe", "Elmalı Heybe" gibi isimler alır. Heybelerin boyları, 140 cm ile 190 cm, cepleri ise 42x50 cm ile 48x58 cm arasında değişir.</p>	
<p>Torba</p>	<p>Evlerde ihtiyaç duyulan tuz ve gıdalar torbalarda saklanır. Boyutları 28x32 cm ile 40x48 cm arasında değişen torbalar, heybeler ile aynı renk ve desen özelliklerine sahiptir. Çözgüsü pamuk, atkısı ile desen iplikleri yündür. İpliklerin renklendirilmesinde doğal ve kimyasal boyalar birlikte kullanılır.</p>	
<p>Çuval</p>	<p>Çuval dokumaları, un, bulgur, bakliyat vb. gıdaları muhafaza etmek amacıyla kullanılır. İçine konan gıdaların rutubet almaması için özellikle çözgü ve atkısı pamuk iplikten dokunur. Tamamıyla bez ayağı tekniğinde dokunan çuvalların ipliği renklendirilmez. Yörede, evlerin mutfak bölümlerinde, tahtadan yapılan sekiler üzerine yerleştirilen çuvalar büyük boyutludur. Çuval dokumalarının üzerinde boyuna bir kuşak halinde renkli desen iplikleri ile cicim tekniğinde desen yapılırken, harar dokumaları tamamen sade bırakılır. Çuval, yaklaşık 60 kg bulgur alır.</p>	

<p>Harar</p>	<p>Evlerin dam, depo, kiler gibi bölümlerinde, tahtadan yapılan sekiler üzerine yerleştirilen harar dokumalar 200 kg un alır. İçinde yiyecek, mahsul vb. her türlü saklanacak ürün için kullanılır. Genellikle 116 cm x 80 cm boyutlarında üretildiği gibi boyu ihtiyaca göre 200 cm boy uzunluğunda da üretilebilir.</p>	
---------------------	---	---

Tablo 2. Helvacı Kilimine ait motifler

Motif adı	Özellik	Görsel
<p>Topan motifi</p>	<p>Anadolu halı ve düz dokuma yaygılarında kullanılan motif “pıtrak” adı ile de bilinir. Nazar ve kötü gözden korunmak maksadı ile dokumalarda sıklıkla kullanılır.</p>	
<p>Elmalı-gül saçlı motifi</p>	<p>Anadolu düz dokuma yaygılarında özellikle zili tekniğinde kullanılan bu motif Helvacı Mahallesi dokumalarında da sıklıkla tercih edilir.</p>	
<p>Bebecik-bebekli motifi</p>	<p>Anadolu düz dokuma yaygılarında özellikle zili ve cicim tekniğinde kullanılan bu motif Helvacı Mahallesi dokumalarında da sıklıkla tercih edilir.</p>	
<p>Direk motifi</p>	<p>Direk motifi zili teknikli bir motiftir. Dokumada, motiflerin sınırlarını belirlemek ve çerçeve içine almak için kullanılır.</p>	
<p>Kedi tırnağı motifi</p>	<p>Anadolu halı ve düz dokuma yaygılarında sıklıkla kullanılan motiftir.</p>	

<p>Zilif motifi</p>	<p>Anadolu halı ve düz dokuma yaygılarında sıklıkla kullanılan motif “canavar izi” olarak da bilinir. Bereket, kahramanlık ve eril gücü temsil eder.</p>	
<p>Kırk ipli motifi</p>	<p>Anadolu düz dokuma yaygılarında özellikle zili tekniğinde karşılaşılan bu motif Helvacı Mahallesi dokumalarında da sıklıkla tercih edilir.</p>	
<p>Ejder-canavar motifi</p>	<p>Anadolu halı ve düz dokuma yaygılarında sıklıkla kullanılan motif “canavar izi-ejder ayağı” olarak da bilinir. Bereket, kahramanlık ve eril gücü temsil eder.</p>	
<p>Eşek kaşı motifi</p>	<p>Eşek kaşı, eşek semerinin parçasıdır. Yöre dokumalarında stilize edilmiş bir motiftir.</p>	
<p>Evri motifi</p>	<p>Dokumalarda kenar suyu olarak kullanılan motiflerden biridir.</p>	
<p>Evri ve çengel motifi</p>	<p>Dokumalarda kenar suyu veya dolgu motifi olarak kullanılan motiflerden biridir. Nazara karşı koruyucu olduğuna inanılan motif, uğuru, birlik ve beraberliği temsil eder.</p>	

<p>Suyolu motifi</p>	<p>Halı ve düz dokuma yaygılarda kullanılan bu motif, hayat akışı ve sürekliliği ile bereket, soyluluk, bilgelik, saflık ve erdemin sembolüdür.</p>	
<p>İnsan-kadın-kandil motifi</p>	<p>Helvacı Mahallesi namazlıklarında mihrap nişi motifinin iki yanında kullanılan bu motife insan-kadın dendiği gibi “kandil” motifi de denir. Namazlık üzerinde kullanıldığı için kandil şeklinde adlandırmak daha doğru olur ve ışık ile nurun simgesidir.</p>	

Üretim Metodu:

Bahar aylarında coğrafi sınırdaki yerli ırk olarak bilinen “tahirova” koyun cinsinin yünü yoğun olarak kullanılır. Bunun yanı sıra, “Kıvırcık” ve “Merinos” cinsi koyunlardan kırılan (kesilen) yünler yıkanır ve kurutulur. Ardından yün tarağında taranarak liflerine ayrılan yünler, “kirman-kığırman” adı verilen tahta alet ile eğrilerek ipliğe dönüştürülür. İplikler “çıkırık (çıkırık)” adlı alet kullanılarak çile (gelep - kelep) haline getirilir ve kök boyalarla renklendirilir. Bunun için özellikle coğrafi sınırdaki yetişen bitkilerin kök, gövde, yaprak, meyve ve kabukları kullanılır. Örneğin; nar kabuğundan kahverengi, asma yaprağından sarı ve yeşil, kızılıçık kökünden bordo, ceviz kabuğundan açık yeşil ve kahverengi, sıyırma adı verilen bitkinin tohumlarından acı sarı, hava cıva bitkisinden kırmızı, soğan kabuğundan sarı ve kiremit renginin tonları elde edilir. Farklı renkler elde etmek için eldeki boyalar birbiriyle karıştırılabilir. Ayrıca coğrafi sınır çevresindeki birkaç ocaktan çıkarılan veya Manisa-Turgutlu’dan getirilen kiremit rengindeki topraktan (aşı toprağı) da boya yapılır. Boyama esnasında mordanlama işlemi için şap kullanılır. Dokumalarda kullanılan beyaz ve siyah iplikler ise yünün doğal renginden elde edilir.

Geçmişte coğrafi sınırdaki pamuk üretimi de yapıldığı için, özellikle yazlık kilimlerin çözümlerinde pamuk iplik tercih edilmiştir. Bu iplikler boyanmadan, pamuğun doğal rengiyle kullanılmıştır. Azalan pamuk üretimine rağmen Helvacı Kilimi üretimi için yeterli miktarda pamuk üretilmeye devam edilir.

Coğrafi sınırdaki üretilen düz dokuma yaygılar, “ip ağacı” denilen dik tezgâhlarda üretilir. Bu tezgâhlar kolaylıkla birleştirilip ayrılabilen “ip ağacı direği (yan ağaç), toparlak (mazı), ip çomağı veya güvü (küçük), varangelen (vargel)” gibi parçalardan oluşur. Tezgâhın ayakta durmasını sağlayan ip ağacı direği, tomruk halindeki ağacın yontulmasıyla elde edilir. Direğin yere değen kısımları toprağa gömülerek çevresi büyük taşlarla desteklenir. “Toparlak” adı verilen mazı, yan ağaçların arasına yatay konumda takılarak çözgünün gerilmesi ve sarılması için kullanılır. Toparlağın uzunluğu dokumanın boyutlarına göre değişir. Güvü (küçük), tezgâha gerilmiş olan çözgülerin yarısını arkadan öne, diğer yarısını da önden arkaya götürüp getiren parçadır. “Varangelen”, çözgü ipliklerinin arasında aşağı yukarı hareket ederek çözgüler arasındaki açıklığın ayarlanmasına yardımcı olur. Dokuma işlemi sırasında kirit, halı ve düz dokuma yaygılarda çözgüler arasından geçirilen atıkların ve ilmek ipliklerinin sıkıştırılmasında kullanılan dişli bir alettir. Genellikle coğrafi sınırdaki tahtadan yapılan kiritler kullanılır. Renkli desen iplikleri ile ilmek ipliklerinin kesilmesinde kullanılan kesici alet olan bıçağın avuç içine sığacak büyüklükte olması tercih edilir.

Helvacı Kilimini dokumak için öncelikle “ip çözme” denilen çözgü hazırlığı yapılır. Çözgü iki veya üç kişi tarafından hazırlanır. Öncelikle yere karşılıklı iki kazık çakılır. Çözgü ipi, bir kişi tarafından, bu kazıklar arasında getirilip götürülürken, kazıkların başında duran kişiler gelen ipi başka bir iplikle kazığa bağlar. Bu işleme “dıldama” denir. Dıldanan ipler başka bir çubuğa aktarılır ve tezgâhta toparlaklara yerleştirilir. Ardından ipliklerin sırası atlanmadan bir altından bir üstünden güvü / küçük ve varan-gelen geçirilerek gerdirilir. Tezgâha aktarılan çözgülerin aralıklarının hesaplanması için başparmakla iplere hafifçe bastırılır. Parmağın altında üç ön, üç arka çözgü ipi kalmalıdır. Helvacı Kiliminin dm²’sinde yaklaşık 34-40 tel çözgü yer alır. Çözgüler daha sık tutulduğunda, atkı ipinin kirit ile sıkıştırılması güçleşir ve atıklar arasından çözgü görünür. Seyrek olması durumunda ise atkı ipi gevşek kalır. Tezgâh çözgü hazırlama işlemi bittikten sonra dokuma yapmak için hazır hale gelir. Tezgâh başına oturan kişi öncelikle “toprakçalık” denilen 3-5 cm yüksekliğinde bez ayağı tekniğinde ağızlık dokuyarak asıl

dokumaya geçer. Bu işlem dokumanın sonunda da tekrarlanır. Helvacı Kilimi dokunurken çözümler arasından geçirilen atkı ipliği kirkitle sıkıştırılarak, varangelen hareket ettirilir. Bu sırada çözgü ipliklerinin arkada olanları öne, öndekiler arkaya geçer. Atkı ipi çözümler arasından geçirilerek varangelen hareket ettirilir ve çözgü ipleri eski konuma getirilir. Daha sonra kirkitle ile vurarak atkı iplikleri sıkıştırılır. Dokunan kısım arttıkça alttaki toparlak üzerine sarılır ve dokumaya devam edilir. Dokumanın bitiminde tekrar toprakçalık/ağızlık dokunur ve çözgü ipliklerinin sayısı hesaplanarak saçak bağlaması yapılır.

Coğrafi Sınır İçerisinde Gerçekleşmesi Gereken Üretim, İşleme ve Diğer İşlemler:

Coğrafi sınırdaki uzun bir geçmişe sahip olan Helvacı Kiliminin üretimi ustalık becerisi gerektirir. Helvacı Mahallesi'nin kültüründe ve ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeplerle coğrafi sınır ile ün bağı bulunan Helvacı Kiliminin tüm üretim aşamaları, belirtilen coğrafi sınırdaki gerçekleşir.

Denetleme:

Denetimler; Aliğa Belediyesinin koordinatörlüğünde ve Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler Ve Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Aliğa TÜPRAŞ Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü, S.S. Aliğa Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ve Aliğa Belediyesinden konuda uzman birer üyenin katılımı ile 4 kişiden oluşacak denetim mercii tarafından yapılır. Denetimler yılda en az 1 kez yapılır ve 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu uyarınca raporlanarak her yıl Aliğa Belediyesi tarafından Türk Patent ve Marka Kurumuna gönderilir. Şikâyet üzerine veya gerekli görülen hallerde ayrıca denetim yapılabilir.

Denetim mercii; üretimde kullanılan bileşenlerin uygunluğu; Helvacı Kilimi çeşidi ve kullanım alanına uygun şekilde çözgü ve atkı ipliklerinin pamuk veya yün olmasının uygunluğu; dokumalarda kilim, kilim-cicim veya kilim-cicim-zili tekniklerinin kullanılmasının uygunluğu; 1 dm² için 34-40 tel çözgü ipliğinin bulunmasının uygunluğu; üretim metoduna uygunluk ile Aliğa Kilimi ibaresinin ve mahreç işareti ambleminin kullanımının uygunluğunu denetler.

Denetim esnasında tespit edilen uygunsuzluklar ile alınması gerekli tedbirler, denetlenen kişi, kurum veya kuruluşa bildirilir. Denetim mercii, kamu kuruluşlarından veya özel kuruluşlardan veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Tescil ettiren, hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.